

Metin Neşri

Hz. Ali'ye Atfedilen Seyr ü Sülûk Mertebeleri ile İlgili Bir Risâlenin Tercümesi: *Tercemetü etvârî's-seyr ve's-sülûk*

Zeynep Şeyma ÖZKAN*

Neşre hazırladığımız risâle, tasavvuf kültüründe Hz. Ali'ye atfedilen *Etvâru's-seyr ve's-sülûk* isimli Arapça metnin şerhli bir tercümesidir. Risâle, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, Ali Rıza Hakses Bölümü, no: 691, vr. 25^b-33^a'da kayıtlıdır. Nüshada mütercim ya da müstensih hakkında bir bilgi verilmemiştir. Araştırma imkânı bulduğumuz kütüphane kataloglarında da risâlenin bir başka nüshasına rastlayamadık. Ancak tercüme esas alınan ve Hz. Ali'ye atfedilen metnin bulabildiğimiz bir nüshası, farklı bir isimle Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki bir mecmûa içerisinde mevcuttur.¹

Risâlenin mütercimi hakkında herhangi bir kayda ulaşamamak da tespit etmiş olduğumuz bazı atıf ve alıntılar, bize Hz. Ali'ye atfedilen bu metnin Osmanlı coğrafyasında okunan ve faydalanılan kaynaklardan olduğunu göstermektedir. Buna ilk örnek, Mustafa Râsim Efendi'nin, *Istilahât-ı İnsân-ı Kâmil* isimli eseridir. Mustafa Râsim Efendi eserinde birkaç farklı seyr tasnifine yer vermiş olup, İsmâil Hakkı Bursevî'den aktardığı yedili seyr tasnifi Hz. Ali'ye atfedilen metnin muhtasar bir tercümesi mahiyetindedir.² Bir diğer örnek ise, Halvetî-Şa'bânî yolunun XIX. yüzyıldaki büyüklerinden Safranbolulu Mehmed Emin Efendi'nin *Mir'âtü'l-âşîkîn* isimli eseridir.³ Mehmed Emin Efendi, müridlere seyr u sülûk mertebe-

* Arş. Gör., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (zeynep_seyma@yahoo.com)

1 Ali b. Ebî Tâlib, *es-Seyr fi'l-makâmâtî's-sülûkiyye*, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi, no: 805/9, vr. 57^b-58^a.

2 Seyyid Mustafa Rasim Efendi, *Istilahât-ı İnsân-ı Kâmil - Tasavvuf Sözlüğü*, haz. İhsan Kara, İstanbul: İnsan Yay., 2008, s. 644-645.

3 Mehmed Emin Şükrü, *Mir'âtü'l-âşîkîn ve Mizânü'l-ârifin*, [y.y.], [t.y.]. Eser, müellifin hayatını ve tasavvuf silsilesini konu alan bir inceleme ile birlikte bugünkü dile aktarılmıştır. Bk. Safranbolulu Mehmed Emin Halvetî, *Aşıklara Ayna ve Terazi*, haz. Mustafa Tatçı-Musa Yıldız, İstanbul: Kırkambar Kitaplığı, 2013.

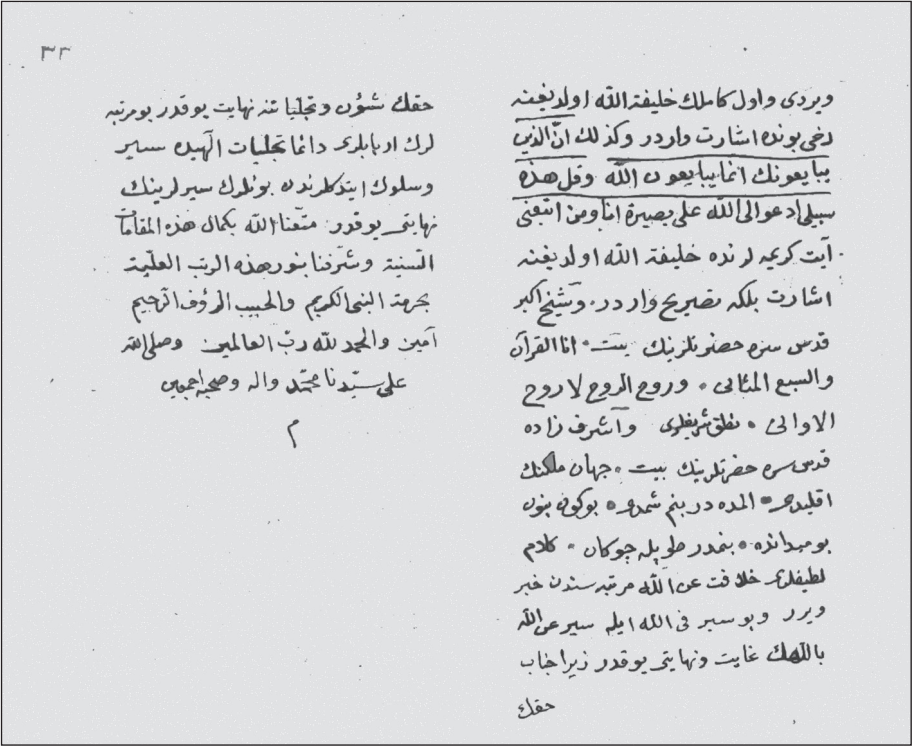
leri ve tecelliler hakkında bilgi verme niyetiyle te'lif ettiği eserinde, Hz. Ali'ye atfedilen Arapça metni, seyr mertebelerindeki yerine göre, değişiklik yapmadan birebir aktarmış ve açıklamıştır. İki örnekte de dikkat çeken husus, müelliflerin “seyr fillâh” mertebesi anlatılırken yer verilen “ayna” benzetmesiyle ilgili ifâdeyi açıkladıkları sırada, orijinal metinde olmayan, Fahreddîn Irâkî'ye ait bir beyit zikretmeleridir.

Risâlenin son kısmında mütercim tarafından fenâ ve bekâ konuları açıklanırken Halvetî-Celvetî karşılaştırmasının yapılması, kimliği tespit edilemeyen mütercimin Celvetî yoluna müntesib olduğuna bir delil sayılabilir. Bunun dışında Mustafa Râsim Efendi'nin aktardığı muhtasar tercümenin Bursevî'ye ait olması ve Mehmed Emin Efendi'nin açıklama yaparken Bursevî'den alıntılar yapması, ayrıca risâlede Bursevî'nin eserlerinde rastlanan bir Halvetî-Celvetî karşılaştırmasının bulunması,⁴ akla tercümenin Bursevî'ye ait olması ihtimâlini getirir de gerek Bursevî hakkında yapılmış çalışmalarda seyr tasniflerinde, gerekse Bursevî'nin inceleme imkânı bulabildiğimiz eserlerinde doğrudan böyle bir anlatıma rastlamadık. Ayrıca kütüphane kataloglarında Bursevî'ye ait bu türlü bir risâlenin kaydına da ulaşamadık.

Neşre hazırladığımız risâlede, seyr ü sülûkün mertebeleri anlatılmıştır. Osmanlı sûfileri arasında, özellikle Halvetî çizgiyi sürdüren te'liflerde seyr ü sülûk mertebeleri daha çok *etvâr-ı seb'a* üzerinden ele alınır. Bu çerçevede insanın beden bakımından gelişim dönemleri olduğu gibi mânevî bakımdan da çeşitli mertebeleri olduğu kabul edilmiş, *etvâr-ı seb'a* yedi nefis mertebesi, yedi seyr makâmı, yedi letâif, yedi gezegen ya da yedi gün ile birlikte düşünülmüştür.⁵ Neşrettiğimiz metin bu mertebelerden yedi seyr makâmı ile ilgili olup, *seyr ilallâh*, *seyr alallâh*, *seyr lillâh*, *seyr maallâh*, *seyr fillâh*, *seyr anillâh billâha* dâir temel tasavvufî fikirleri açıklar. Metinde seyrin son iki mertebesi olan *seyr anillâh* ve *seyr billâh* birleştirilerek açıklanmıştır. Mütercim, metni tercüme ederken kısmen şerh de etmiş, bu esnâda âyet ve hadislerle birlikte, Fahreddîn Irâkî, Şems-i Tebrîzî, İbnü'l-Fârîz, İbnü'l-Arabî ve Eşrefoğlu Rûmî'den yaptığı iktibaslarla da metni

4 Meselâ Bk. *Istilahât-ı İnsan-ı Kâmil*, s. 477-480.

5 *Etvâr-ı seb'a* konusu ile ilgili literatür ve temel fikirler için yukarıda andığımız Mehmed Emin Efendi'nin *Mir'âtü'l-âşıkîn*'i dışında bk. Sofyalı Bâli Efendi, *7 Makam 7 Nefs - Allah Yolunda Mertebeler ve Nefsin Halleri*, haz. M. Bedirhan, İstanbul: Hayy Kitap, 2010; Muhammed Sâdık, *Risâle-i Mahbûb - Nefsin Şehirleri*, haz. Y. Turan Günaydın, İstanbul: Büyüyen Ay Yay., 2013.

zenginleştirmiştir. Biz risâleyi neşre hazırlarken Arapça metinleri harekeledik, tercüme edilmeyen Arapça ibâre ve beyitleri mümkün olduğunca diğer sûfî metinlerinden iktibaslarla anlamlandırdık. Risâlede yer alan diğer sûfilere âit beyitlerin kaynaklarını göstermeye gayret ettik. Hz. Ali'ye atfedilen Arapça metni de, okunma açısından bir süreklilik sağlanacağını düşünerek satır aralarından konunun başladığı kısma çekerek birleştirme yoluna gittik.

ترجمة اطوار السير والسلوك المنسوبة
الى علي كرم الله وجهه ورضي عنه

بسم الله الرحمن الرحيم

قال امير المؤمنين علي كرم الله تعالى وجهه امير
المؤمنين يعسوب الموحدين علي ابن ابي طالب كرم
الله تعالى وجهه ورضي عنه حضر تلمذ بيور لركه
للسائر في اول سيره طريق حقه سير وسلوك
مراد ايدن سالك صادق ايجون ابتداء سيرته
برقاج مرات سير وسلوك واردر كالتسير الى الله
تعالى انك اول مرتبه سي سير الى اللهدر وهو
السير في المقامات السلوكية واول سير الى الله
مقامات سلوكه مريدك سير وسلوك ايتسيد^{ركه}
مريد صادق عوائق شهوات دن وموانع دنيا ويره دن
اعراض جانب حقيقت كليه سيله كه قلب حقيقيد
جانب عزم قوي وصدق متين ايله متوجه اوليسدر

[25^b] *Tercemetü etvârî's-seyr ve's-sülûk el-mensûbe ilâ Ali kerremallâhu vechehû ve radiye anhu*

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

[Seyr ilallâh]

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ كَرَّمَ اللَّهُ تَعَالَى وَجْهَهُ: لِلْسَّائِرِ فِي أَوَّلِ سَيْرِهِ السَّيْرُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى، وَهُوَ السَّيْرُ فِي الْمَقَامَاتِ السُّلُوكِيَّةِ [مَتَوَجِّهًا إِلَى اللَّهِ] مَعَ شَائِبَةٍ مِنَ الْأَعْرَاضِ الدُّنْيَوِيَّةِ.

Emîrü'l-mü'minîn, ya'sûbü'l-muvahhidîn Ali ibn Ebî Tâlib – kerremallâhu teâlâ vechehû ve radiye anhu– hazretleri buyururlar ki: Tarîk-i Hakk'a seyr ü sülûk murâd eden sâlik-i sâdık için ibtidâ-i seyrinde birkaç merâtib-i seyr ü sülûk vardır ki, onun evvel mertebesi seyr ilallâhdır. Ve ol seyr ilallâh makâmât-ı sülûkde mürîdin seyr ü sülûk etmesidir ki, mürîd-i sâdık avâyık-ı shevâtından ve mevânî-i dünyeviyyeden i'râz, cânib-i hakikat-ı külliyesiyle ki kalb-i hakîkîdir, cânib-i azm-i kavî ve sîdk-ı metîn ile müteveccih olmasıdır. [26^a]

Ma'lûm ola ki, tarîkat-ı pîrânda maksûd ve matlûb olan seyr ü sülûk, mine'l-bidâyât ile'n-nihâyât, seyr-i ma'nevî ve sülûk-i ilmîdir. Fe-li-hâzâ kâle'l-meşâyih –kaddesallâhu esrârahum–, [İlim, Allah'a ermek için en büyük kapıdır.] Zîra ol mahalde hareket-i hissiyye ve seyr-i zâhirînin medhal ve münâsebeti yoktur. Seyr ilallâhda sâir olan sâlik, henüz mübtedî olması hasebiyle onun ahvâl ve etvârî ağrâz-ı dünyeviyye şâibesinden hâlî değildir.

[Seyr lillâh]

ثُمَّ السَّيْرُ لِلَّهِ، وَهُوَ السَّيْرُ فِي الْمَقَامَاتِ لِلَّهِ بِقَطْعِ النَّظَرِ عَنِ الْأَعْرَاضِ الدُّنْيَوِيَّةِ، بَلْ مَعَ النَّظَرِ إِلَى الْأَعْرَاضِ الْأُخْرَوِيَّةِ وَإِلَى حُضُورِ التَّرَقِّيَّاتِ الْعَرْفَانِيَّةِ.

Seyr ü sülûkün ikinci rütbesi seyr lillâhdır ki, bu seyr lillâh ki Cenâb-ı Hak için hâlisân li-vechihi'l-kerîm olan seyrdir ki, sâlik burada makâmât-ı sülûkü seyri esnâsında merteb-e-i ûlâdan terakkî etmesi hasebiyle ağrâz-ı dünyeviyye şâibesinden [26^b] kat'-ı nazar edip makâmât-ı sülûkü hâlisân-lillâh seyr eylemesidir. Lâkin mürîd bu seyrinde ağrâz-ı uhreviyye ve huzûz-ı cinâniyyeye nazar ve ilim ve irfânda terakkî tahsiline emel ve tama' ile sülûk eder.

[Seyr alallâh]

ثُمَّ السَّيْرُ عَلَى اللَّهِ، كَقَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿وَعَلَى اللَّهِ فَضْدُ السَّبِيلِ وَمِنْهَا جَائِرٌ﴾، قَوْلُهُ «عَلَى اللَّهِ فَضْدُ السَّبِيلِ»

هُوَ قَوْلُهُ: ﴿مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾، وَالسَّيْرُ عَلَى اللَّهِ هُوَ السَّيْرُ فِي الْمَقَامَاتِ مُشَاهِدًا لِلَّهِ بِقَطْعِ النَّظَرِ عَنِ الْأَعْرَاضِ الْأَخْرَوِيَّةِ وَبِقَطْعِ النَّظَرِ عَنْ حُصُولِ التَّرَقِّيَّاتِ الْعِرْفَانِيَّةِ، بَلْ مَعَ شُهُودِ الْأَسْمَاءِ وَالصِّفَاتِ، وَفِي هَذَا الشُّهُودِ تَكْثُرُ، وَهُوَ السَّبِيلُ الْجَائِزَةُ.

Ba'dehü üçüncü rütbe seyr alallâhdır ki, ya'nî: "Tarîk-i kasd ki tarîk-i vasatdır, Hak celle ve alâ'ya yetiştirir. Ve nice tarîkler vardır ki câirdir, ya'nî Hak'tan sapıcı ve azıttıcıdır, onlara sülûk edenler semt-i dalâlete giderler."⁶ Nitekim, ehl-i ehvânın ve fırak-ı dâllenin ahvâl-i bed-fiâlleri müşâheddir. Cenâb-ı Hakk'ın [27^a] اللَّهُ قَضَدُ السَّبِيلِ kavli-i şerîfi Bِنَاصِيَتِهَا kavli-i şerîfinin aynıdır meşreb-i hakîkatde. Zîra bu, sırr-ı kader iktizâsı üzere olan seyrdir, ya'nî her tarîkin gâyet ve nihâyeti Cenâb-ı Hakk'a varır. Zîra "Hak celle ve alâ her mevcûdun nâsiyesini ahz edip tutucudur ki Hak Teâlâ tarîk-i müstakîm üzerinedir".⁷ Ya'nî O'nun her fiili güzeldir.

Ma'lûm ola ki, bu seyr ü sülûk hakâyık-ı eşyânın isti'dâdât-ı zâtîyyesi muktezâsı üzere olan seyr ü sülûkdür. Sırr-ı kader üzere vâki' olmuştur ki bu muğlakı Şerefüddîn Ömer ibnü'l-Fârız –kuddise sırruhû– hazretleri *Kasîde-i Tâiyye*'sinde fi'l-cümle sebt ve imlâ' etmiştir. Nazım:

وَأَنْ لَمْ تَكُنْ أَفْعَالُهُمْ غَيْرِ سَدِيدَةٍ	فَلَا عَبَثٌ وَالْخُلُقُ لَمْ يُخْلَقُوا سُدَى
وَحِكْمَتُهُ وَصِفَ الذَّاتِ لِلْحُكْمِ أَجْرَتِ	عَلَى سِمَةِ الْأَسْمَاءِ تَجْرِي أُمُورُهُمْ
فَقَبْضَةُ تَنْعِيمٍ وَقَبْضَةُ شِقْوَةٍ	يُصَرِّفُهُمْ فِي الْقَبْضَتَيْنِ «وَلَا وَلَا»

[Sen bildinse ki bu vücûdda ma'bûd-ı hakikî O'dur ve her âbidin vechi min-vechin O'nadır; pes bu mevcûdâtдан hiçbir abes şey yoktur, eğerçi herbirinin filleri sedîde ve sâliha olmadıysa da maktûh ve ma'yûb değildir...]

Ve külli halâyıkın umûru ve ahvâli simet-i esmâ-i ilâhiyye üzere câri olur. Ya'nî umûr-ı mühtedîn, ve akvâl ve ef'âl ve ahlâk-ı sâlihîn muktezâ-yı ism-i Hâdî üzere câri olur; ve ahvâl ve akvâl-i dâllîn ve zâlimîn muktezâ-yı ism-i Mu-dill ve Müzill üzere câri olur. Ve hikmet-i zuhûr-ı evsâf-ı zât icrâ eyledi halâyıkın üzerine hükm için, ahkâm-ı saâdet ve şekâvet ve dalâlet ve hidâyetden her ne ise hâssa ve âsârlarını. Meselâ ism-i Hâdî bir mazhar taleb eyledi ki onda zuhûr edip muktezâsınca râh-ı rastına da'vet kıla. Pes enbiyâ ve evliyâ ve mü'mininin vücûdu ona mazhar oldu...

6 Nahl 16/9.

7 Hûd 11/56.

Pes esmâ-i mütekâbile-i ilâhiyye ki Hâdî ve Mudill, ve Muizz ve Müzill, ve Latîf ve Kâhhâr, ve Rahîm ve Settâr gibi "kabzateyn" ve "isbeayn"dan murâd olan bu esmâ-i mütekâbilelerdir. Cenâb-ı Hak tasrîf ve tahvîl eyler halâyıkı kabzateyn ve esmâ-i mütekâbileyn mâbeyninde alâ-hasebi-ilmihî fi'l-ezel, هُوَ لَاءِ فِي الْجَنَّةِ وَلَا أَبَالِي وَهُوَ لَاءِ فِي النَّارِ, هُوَ لَاءِ وَلَا أَبَالِي demeklikle. Ya'ni ol fidda gibi beyzâ olan zürriyyât-ı âdem cennetdedir ve cennete idhâl ederim ve mübâlât eylemezem. Ve ol kömür gibi siyâh olan zürriyyâtı cehennemdedir ve onları cehennemlik halkeyledim, kezâlik kayırmazam ve mübâlât kılma-zam. Ve hâtâni'l-kabzatânın birisi kabza-i ten'im ve saâdet ve biri dahi kabza-i ta'zîb ve şekâvetdir ve bu iki kabzanın sûri ve ma'nevî, dünyevî ve uhrevî mazharı vardır.]⁸

[27^b] Bu beyitlere im'ân-ı nazar olundukta hakikat nümâyân olup, Hak celle ve alâ'nın ibâdını isti'dâdları üzere nâsiyelerinden ahz ile sevki, tarîk-i müstakîm üzere olduğu hüveydâ olur.

Ve bu seyr alallâh mertebesi seyr fi'l-makâmâtdır ki, Cenâb-ı [Hakk'ı] müşâhede edici olduğu hâlde aġrâz-ı uhreviyyeden nazar ve ümmîdini kat' u rak' ettiği hâlde makâmâtda seyr ü sülûkdür. Ve terakkiyât-ı irfâniyye husûlünden dahi nazar ve emelini kat' edici olduğu hâlde seyr ü sülûkdür.

Ma'lûm ola ki, husûl-i terakkiyât-ı irfâniyyeden kat' ile sülûkdür demekten murâd, ilm ü irfân katı' anî't-tarîktir demek olmayıp, belki esnâ-i seyr ü sülûkde sâlik himmetini ve hakikat-i külliyyesini [28^a] külliyetiyle Cenâb-ı [Hakk'a] müteveccih kılıp teveccüh-i külliyyesinden mâadâ bir şeyle kalbini meşgûl kılmamaktır. Zîra ilm ü irfân olmadıkça bu tarîkde, bir hatve sülûkde terakkî mümkün olmaz. Nitekim meşâyih-ı kibâr اَلْعَلْمُ هُوَ بَابُ اَللّٰهِ اَلْاَعْظَمُ [İlim, Allah'a ermek için en büyük kapıdır.] buyurmuşlar, kemâ zükira. Zîrâ cehl ile hiçbir kemâl husûl-pezir olmaz. Belki bu seyr alallâh esmâ-i ilâhiyye ve sıfât-ı rabbâniyyeyi müşâhede ve murâkabe ile vücûd bulur ki, cümle kâinât esmâ-i ilâhiyyenin mezâhiri vâki' olup ve esmâ-i ilâhiyye dahi sıfât-ı rabbâniyyeye mir'ât ve meclâ olmuştur. Şemsüddîn Tebrîzî -kuddise sırruhû- hazretlerinin, Beyit:

Gönül âyinesin sûfi, eġer kılar isen sâfi

Açılır sana bir kapı, ayân olur cemâlullah⁹

buyurduğu bu makâma işâretdir.

8 İbnü'l-Fârız'ın (ö. 632/1235) *Kaside-i Tâiyye*'sinde geçen (b. 744 vd.) bu beyitlerin izahlı tercümesini İsmâil Rûsûhi Ankaravî'nin (ö. 1041/1631) *Makâsıd-ı Aliyye* isimli şerhinden ıktibas ettik. Bk. *Makâsıd-ı Aliyye fi şerhi't-Tâiyye*, Süleymaniye Ktp., Hamidiyye, no: 654, vr. 242^a-242^b. Krş. *Makâsıd-ı Aliyye fi Şerhi't-Tâiyye - Osmanlı Tasavvuf Düşüncesi*, haz. M. Demirci, S. Gökbulut, İstanbul: Vefa Yay., 2007, s. 439-441.

9 Şems-i Tebrîzî'ye atfedilen ve bestelenmiş şekli de yaygın olarak okunan bu manzûmenin müellifi belli olmayan bir şerhi sadeleştirilerek yayınlanmıştır. Bk. *Vahdet Aynasında - Osmanlı Tasavvuf Metinlerinden Seçmeler*, haz. Tahir Hafızlıoġlu, İstanbul: İnsan Yay., 2001, s. 103-127.

İmdi bu seyr alallâhda olan esmâ-i ilâhiyye ve sıfât-ı rabbâniyye müşâhedesinde kesret vardır ki, ol kesret-i [28^b] esmâ ve sıfât sebîl-i câiredir ki sâlik onlara iltifât edip onlara aldanırsa hakikat-i maksûduna teveccühten meşgûl olup sülûkünde geri kalmış ve gayra mâil olmuş olup, kütâh-himmet kalır.

[Seyr maallâh]

ثُمَّ السَّيْرِ مَعَ اللَّهِ، قَالَ تَعَالَى: ﴿وَهُوَ مَعَكُمْ أَيَّنَ مَا كُنْتُمْ﴾، وَهُوَ السَّيْرِ فِي شُهُودِ الْأَسْمَاءِ وَالصِّفَاتِ بِمَعِيَّةِ اللَّهِ تَعَالَى وَحُضُورِهِ، كَقَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْإِحْسَانُ أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ» مُطَالَعًا مَعْنَى قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ﴾، وَفِي هَذَا السَّيْرِ الْإِثْنَيْتِيَّةِ إِذْ الْمَعِيَّةُ مُسْتَلْزِمَةٌ الْإِثْنَيْتِيَّةِ.

Ve dördüncü mertebe de seyr maallâhdır ki, Hak celle ve alâ haber vermiştir ki, “ol hüviyyet-i mutlaka sizinledir, her kande olsanız”¹⁰ ve lâkin siz onunla değilsiniz mâdâm ki Hak’tan gâfilsiniz. Ne vakit ki Hak celle ve alâ’yı zikredip kalbiniz ile ol cânib-i kudse teveccüh ederseniz, ol vakit *أَنَا جَلِيسٌ مَنْ ذَكَرَنِي [Ben beni zikr eyleyen ibâdımın celisiyim].*¹¹ hadîs-i kudsîsi müfâdınca Hak Teâlâ ile câlis olmuş olursunuz. Ma’lûm ola ki bu maiyyetin keyfiyeti kimseye ma’lûm değildir. Bunun sübûtuna îmân vâcibdir, keyfiyetinden bahs câiz değildir.

Ve bu seyr maallâh sâlik esmâ ve sıfâtın kâffesi Cenâb-ı Hak ile kâim [29^a] ve dâim olduğunu müşâhede ve bu keyfiyet ile Cenâb-ı Hak ile huzûr ve mükâşefedir ki sebkât etvârlardan a’lâdır. Zîrâ bu seyr ancak hakâyık-ı ilâhiyyede seyrdir ki derecât-ı ihsâna terakkîdir. *الْإِحْسَانُ أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ* bu makâma işâretidir. Ya’ni “ihsân, senin Cenâb-ı Hakk’ın maiyyetini hissen görür [gibi] Hak celle ve alâ’ya ibâdet etmen”dir.¹² Hak Teâlâ’nın bu kavli-i şerîfini, ya’ni “biz kullara yakınlıkta şah damarından dahi yakınırız”,¹³ bu ma’nâyı mütâlâa ile bu seyr maallâh husûl-pezîr olur ki buna “murâkabe-i maiyyet” dahi derler. Sâlike ziyâde nâfi’ ve müessirdir. Ammâ bu seyr maallâhda isneyniyet, ya’ni kesret melhûz ve mutasavverdir. Zîrâ maiyyet, bi-tab’ihâ, isneyniyeti müstelzim olup, kesretten haber verir.

10 Hadid 57/4.

11 Beyhaki, Şuabu'l-Îmân, II, 171; II, 182.

12 Buhârî, “Îmân”, 37; Müslim, “Îmân”, 1.

13 Kâf 50/16.

[Seyr fillâh]

ثُمَّ السَّيْرِ فِي اللَّهِ، وَهُوَ السَّيْرُ فِي الشُّهُودِ الذَّاتِي، وَهُوَ كَوْنُ الْعَبْدِ مُتَجَلِّيَ لَهُ لِلتَّجَلِّيَّاتِ الذَّاتِيَّةِ بِقَطْعِ النَّظَرِ عَنْ تَكْثُرِ الْأَسْمَاءِ وَالصِّفَاتِ وَالْإِنْتِنِيَّةِ وَالْمَعِيَّةِ، وَتَعَدُّدِ التَّجَلِّيَّاتِ الذَّاتِيَّةِ بِحَسَبِ الْمُتَجَلِّيِ لَهُ لَا بِحَسَبِ الذَّاتِ، إِذْ لَا تَعَدُّدَ لِلتَّجَلِّيِ الذَّاتِ بِحَسَبِ الذَّاتِ، فَإِنَّ الذَّاتَ لَهَا صِرَافَةُ الْوَحْدَةِ وَالْإِطْلَاقِ بَلْ تَتَعَدُّدُ التَّجَلِّيَّاتِ كَمَا تَتَعَدُّدُ الصُّوَرُ فِي الْمَرَايَا.

Ba'dehû beşinci mertebe seyr fillâhdır. [29^b] Ve bu seyr fillâh şühûd-i zâtîde seyr ü sülûkdür. Kümmelîn-i sâlikîn bu makâmı tahsîl etmedikçe ârâm etmezler. Zîrâ bu rütbe hâsıl olmadıkça mürîd henüz nâ-tamâm olmakla tarîkden rücû' edip merdûd olmak gâilesinden emîn olamaz. Ammâ bu mertebe-i âliyyeyi hâiz ve fâiz olan zât-ı kerîmü's-simât vâsıllar zümresine ilhâk olmakla Cenâb-ı Hakk'ın savn-ı samedâniyyesinde ol gâileden emîndir. Zîrâ vâsıllardandır, onlar merdûdiyeten masûnlardır.

Ve bu şühûd-i zâtîde seyr etmek abd-i muhlisin tecellî-i zâtîye meclâ ve mazhar olmasıdır ki bu makâmda isneyniyet ve kesret muzmahil, bahr-i zâtîde abd-i saîd müstağrak ve fenâ-ender-fenâ ile bi'l-külliyye müstehlek olmasıdır ki buna meşâyih makâm-ı fenâfillâh derler ki bu seyr fillâh cümle esmâ ve sıfâtın [30^a] ve isneyniyet ve maiyyetin kesretinden kat'-ı nazâr ve onların taaddüdünden ref'-i iltifât ile olan seyr ü sülûkdür ki gâyet dakik ve âlî mertebedir.

Ve tecelliyât-ı zâtîyede müşâhede olunan kesret ve taaddüd mütecellâleh hasebiyledir, zât-ı mukaddese hasebiyle değildir. Zîrâ tecellî-i zâtîde bi-hasebi'z-zâtî'l-mukaddese taaddüd yoktur. Zîrâ zât ancak sırafet-i vahdet, ya'ni aslâ onda şâibe-i kesret yoktur ve kemâl-i ıtlâk vardır. Ya'ni ilâ mâ-lâ-nihâye tecelliyât-ı celîlü's-şânı ıtlâk-ı zâtîsine kayd olmaz ve O'nun mutlakiyetini mukayyed kılmaz ki bu kemâller onun zâtının muktezâsı ve kemâl-i zâtîsidir. Belki tecelliyâtda müşâhede ol[un]an taaddüd ve kesret muhtelif âyînelerde müşâhede olunan sûretlerin [30^b] taaddüd ve kesreti mesâbesindedir. Nitekim bir takım âyîneleri çevre-vârî vaz' ve tertîb edip bir şahıs dahi onların ortasına girip kâim olsa ol âyînelerde ol şahsın sûret-i müteaddidesi nümâyân olur. Maa-hâzâ şahıs bir ve sûretler müteaddiddir. Kezâlik kesret-i tecellîden ve kesret-i esmâ ve sıfâtdan zât-ı vâhid-i mukaddesin tekessür ve taaddüdü lâzım gelmez. Nitekim bu keyfiyeti ifâde edip buyurur. Beyit:

إِذَا أَنْتَ اغْدَدْتَ الْمَرَايَا تَعَدُّدًا

وَمَا الْوَجْهَ إِلَّا وَاحِدٌ غَيْرَ أَنَّهُ

Ya'ni: "Âyîneye mukâbil olan ancak vech-i vâhiddir. Kaçan sen âyîneyi ziyâde eder isen, ol vech-i vâhid dahi müteaddid sûretler ile ol âyînelerde nümâyân olup, çok görünür."¹⁴ Maa-hâzâ ol görünen, hakikatde bir vecihdir. Ve Şemsüddîn Tebrîzî hazretleri, şu nutkunda bu makâma îmâ buyurmuşlardır. Beyit:

Şems-i Tebrîz bunu bilir, ahad kalmaz fenâ bulur

Bu âlem [31^a] külli mahv olur, hemân bâkî kalır Allah

Bu makâmıdan ilerisi ekmeiyet ve verâset makâmıdır ki makâm-ı kümmelîn ve mertebe-i irşâd ve hilâfetdir. Nitekim buyurur:

[Seyr anillâh billâh]

ثُمَّ السَّيْرِ عَنِ اللَّهِ بِاللَّهِ، وَهُوَ السَّيْرِ بِالرُّجُوعِ عَنِ اللَّهِ بِاللَّهِ فِي مَقَامِ الْفَرْقِ وَالْجَمْعِ لِلتَّكْمِيلِ وَالْإِرْشَادِ، وَهُوَ الْبَقَاءُ بَعْدَ الْفَنَاءِ عَلَى مُقْتَضَى الْقَوْلِ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، وَقَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ﴾، وَقَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى﴾، وَقَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ﴾، وَقَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ﴾ إِشَارَةٌ إِلَى فَنَاءِ الصَّرْفِ، وَقَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿إِذْ رَمَيْتَ﴾ إِشَارَةٌ إِلَى الْبَقَاءِ بَعْدَ الْفَنَاءِ وَإِلَى خِلَافَتِهِ عَنِ اللَّهِ تَعَالَى.

Ba'dehû altıncı rütbe seyr anillâh billâhdır. Makâmâtın nihâyâtı ve ziyâde a'lâsıdır. Ve bu makâm müstaidleri irşâd ve nâkısıları tekmlî için makâm-ı cem'u'l-cem'de ve sahv ba'de'l-mahvda Hak ile cânib-i Hak'dan mürâcaat ile olan seyrdir. Ve cem'u'l-cem' diye halkı Hak ile kâim müşâhede etmeğe derler ki, buna fark ba'de'l-cem' denir; ve bu makâma celvet denir, cîm-i mu'ceme ile; ve sâbıkkı seyr fillâh ki ona makâm-ı cem' derler ki Hakk'ı bilâ-halk müşâhede eylemektir, ona halvet derler, hâ-i mu'ceme ile. Onun için, makâm-ı fenâfillâhda olanlara [31^b] hâ-i mu'ceme ile Halvetî derler ve makâm-ı seyr anillâh billâhda olanlara, makâm-ı bekâbillâhdır, cîm ile Celvetî derler. Bu tâife kemâl-i sahv ve basîret [ile] Hak'dan halka gönderilen insan-ı kâmil ve mürşid-i fâzıllardır ki onlar irşâd[a] muktedirlerdir.

Ve bu makâm-ı cem'u'l-cem' fenâfillâhdan sonra bekâbillâh rütbesine hâiz olmaktır ki halkı Hak ile kâim görmektir ve kendi beşeriyetinden fânî olup, Hak ile kâim ve dâim olmaktır. Eşmeḥ-ı [أشمخ] merâtibdir. Bu seyr anillâh billâh makâmı abd-i kâmil bekâ ba'de'l-fenâdan sonra kendiyi ircâ'

14 Beyit Fahreddîn-i Irâkî'ye (ö. 688/1289) âittir ya da tasavvuf tarihinde beyti şöhretlendiren Irâkî'dir. Bk. *Lemaât - Aşka ve Âşıklara Dâir*, trc. A. Avni Konuk, haz. Ercan Alkan, İstanbul: İlk Harf Yay., 2011, s. 40.

kılınp, Cenâb-ı Hakk'ın kudret ve kuvvetiyle ubûdiyetinde ve tekmiî ve irşâd hizmetinde bu kelâm-ı şerîfin muktezâsı ve müfâdı üzere kâim ve dâim olmaktır. [32^a] فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ [Siz onları öldürmediniz, velâkin onları Allah öldürdü],¹⁵ [Attığın vakit sen atmadın; velâkin Allah attı.],¹⁶ إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ [Sana biât edenler, gerçekte Allah'a biât etmektedirler].¹⁷ âyât-ı kerîmeleri muktezâsı bekâ ba'de'l-fenâ makâmında kâim olmaktır. Ve bu وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ [Onları Allah öldürdü.] âyet-i kerîmesi ki bu mahalde Cenâb-ı Hak katli sebeplerden bir sebebe isnâd buyurmayıp, ancak Kendiye isnâd buyurdu. Mâsivâ ki esbâb ve edevâtıdır, cümlesini fânî ve ma'dûm menzilesine tenzîl buyurmakla, fenâ-i sırf makâmına işâret kıldı. Ve Cenâb-ı Hakk'ın إِذْ رَمَيْتَ [Attığın vakit] kavli şerîfi bekâ ba'de'l-fenâ mertebesine ve hilâfet-anillâh makâmına işâretidir ki burada esbâba ba'de'l-fenâ-i-sırf remy O'na isnâd ile bekâ edip, vücûd [32^b] verdi. Ve ol kâmilin halîfetullâh olduğuna dahi bunda işâret vardır. Ve kezâlik إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ [Sana biât edenler, gerçekte Allah'a biât etmektedirler.], [De ki tevhide da'vet benim tarîkimdir. Ben re'ye'l-ayn hüccet üzere Allah Teâlâ'ya da'vet ederim ve bana tâbi' olanlar da.].¹⁸ âyet-i kerîmelerinde halîfetullah olduğuna işâret, belki tasrîh vardır. Ve Şeyhü'l-ekber kuddise sırruhû hazretlerinin, Beyit:

أَنَا الْقُرْآنُ وَالسَّبْعُ الْمَثَانِي وَرُوحَ الرُّوحِ لَا رُوحَ الْأَوَانِي

[Ben Kur'an'ım ve Fâtîha sûresiyim. Rûhun rûhuyum, kapların rûhu değil!]¹⁹ nutk-i şerîfleri ve Eşrefzâde kuddise sırruhû hazretlerinin, Beyit:

Cihan mülkünün iklîdi, elimdedir benim şimdi

*Bugün bütün bu meydanda, benimdir top ile çevgân*²⁰

15 Enfâl 8/17.

16 Enfâl 8/17.

17 Fetih 48/10.

18 Yûsuf 12/108.

19 İbnü'l-Arabî'nin bu beyti için bkz. *el-İsrâ ilâ makâmi'l-esrâ* (thk. Suâd el-Hakîm), Beyrut: Dâru Dendere, 1988, s. 58; *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, haz. Ahmed Şemseddin, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1999, I, 24 [Ekrem Demirli trc. I, 34].

20 Krş. Asaf Hâlet Çelebi, *Eşrefoğlu Divânı*, Ankara: Hece Yay, 2002, s. 126. Beyit bu neşirde şöyle kaydedilmiştir:

Cihân tılsımının bendi benim elimdedir şimdi / Benem bugün bu meydanda benimdir top ile çevgân Beyit, müellifi meçhul bir şerhte şöyle izah edilmiştir: "Hazret-i Allah rûy-i zemîni Hazret-i Mikâil mazhar-ı tammı olan bir velî kulundan hâlî etmez. Tasarruf-ı kevnîyyeye sebep etmişdir, bulutu yağmura sebep ettiği gibi. Hazret-i Aziz kutbü'l-evtâd olduğuna işâret buyururlar." Bk. Meliha Yıldırım Sarıkaya, "Bir Şerh Dört Şârih: Eşrefoğlu'nun Kasîde-i Hayrân Şiirinin Şerhleri ve Bu Şerhlerin Âidiyeti Meselesi", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, sayı: 29, 2012, s. 35.

kelâm-ı latîfleri hilâfet-anillâh mertebesinden haber verir. Ve bu seyr fillâh ile seyr anillâh billâhın gâyet ve nihâyeti yoktur. Zirâ Cenâb-ı [33^a] Hakk'ın şuûn ve tecelliyâtına nihâyet yoktur. Bu mertebelerin erbâbları dâimâ tecelliyât-ı ilâhîde seyr ü sülûk ettiklerinden bunların seyrlerinin nihâyeti yoktur.

مَتَّعَنَا اللَّهُ بِكَمَالِ هَذِهِ الْمَقَامَاتِ السَّيِّئَةِ
وَشَرَّفَنَا بِنُورِ هَذِهِ الرُّتَبِ الْعَلِيَّةِ
بِعُزْمَةِ النَّبِيِّ الْكَرِيمِ وَالْحَبِيبِ الرَّؤُفِ الرَّحِيمِ
أَمِينِ وَالْحَدِّدِ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
وَصَلَّى اللَّهُ عَلَيَّ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ
وَأَلِّهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ

م

[Allah bize, Nebiyy-i kerîm, Habîb-i raûf ve rahîmin hürmetine, bu yüce makâmın kemâline ermeyi nasîb etsin ve bu ulvî mertebelerin nûru ile şeref-
lendirsin, âmin. Hamd âlemlerin Rabb'inedir, Allah'ın salât ve selâmı Efendi-
miz Hz. Muhammed'in bütün âilesinin ve ashâbının üzerine olsun.]